

Kurjuse mitu nägu

Jonathan Millet: „Ma vihkan kõige rohkem arhetüüpe nagu kurjuse kehastus või valge päästja. Ma ei usu sellesse, sest ma arvan, et inimesed on kompleksed.“

Jonathan Millet

Pressifoto

TRISTAN PRIIMÄGI

Prantsuse filmilavastaja Jonathan Millet on oma uues põnevikus „Varjude jälil“¹ võtnud vaatluse alla pakku läinud Süüria sõjakurjategijaid Euroopas ja mujal maailmas jahtiva ja püüdva variorganisatsiooni tegevuse. Film põhineb autori enda sõnul tõsielulistel faktidel, ehk et nende gruppide liikmed praegu ka meie seas Euroopas ringi liiguvad. Peategelane Hamid (Adam Bessa) on vanglast piinamise käest pääsenud ning mingi ime läbi ellu jäänud, küll aga on vägagi elus temas lõomav kättemaksuleek.

Filmis kujutatud kättemaksurühmitused ei reklaami ennast, me ei ole neist ju varem kuulnudki. Kui nad meedia tähelepanu ei otsi, siis kuidas te nendega üldse kontakteerusite?

Ma olen dokumentalisti taustaga, 2015–2016 uurisin traumasid ning tahtsin teha filmi nähtamatutest traumadest, mida kannavad oma kehas kodumaalt lahkunud. Töö käigus kohtasin paljusid Süüria põgenikke ja me veetsime aasta-poolteist koos Prantsusmaal ja Saksamaal ning saime väga lähedasteks. Vähehaaval hakkasid nad mulle rääkima salajastest gruppidest, kes otsivad sõjakurjategijaid. See oli midagi täiesti erakordset ning mulle hakkas koitma, et võin kõik traumakäsitlused tuua selleteemalisse filmi. Nad tutvustasid mind kellelegi, kes mind veel kellelegi ja too omakorda kellelegi tutvustas. Pärast kolme kuud olin Zoomi-vestluses

kellegagi, kes oli grupiga ühenduses. Ta oli loomulikult kahtlustav ning soovis minu kohta palju teada. Vestlesime vaid veidi, nädala pärast teist korda ja kolme kuu möödudes oli neil tekkinud teatud usaldus ja nad hakkasid sel teemal rääkima. Minuga oli ilmselt lihtsam, sest ma pole ajakirjanik ja soovisin algatada pikaajalist projekti, nii neile ka selgitasin, et tahan kirjutada käsikirja, siis filmi üles võtta – kolm-neli aastat. Ja see ilmselt tegi nad minu suhtes avameelsemaks. Kuigi nad ei soovinud tol hetkel eriti suhelda, minu lähenemine sobis neile, nad andsid mulle infot ning veel kontakte ja lõpuks sain rääkida kolme grupiga. Ainult Zoomis ja ma ei näinud kunagi, kellega. Must ekraan. Filmis kohtuvad liikmed videomängu sees ja ma tahtsin, et vaatajal oleks minuga sarnane kogemus – kuulda on vaid hääled ja igaüks võib endale ette kujutada nende välimust või vanust. Poolteist aastat hiljem püüti esimene kriminaalkinni ja Saksamaal jõudis asi kohtusse. Kohtuistungil ajal tegi üks grupp avaliku pöördumise oma kavatsustest ja mulle avas see võimaluse filmis oma lugu rääkida ilma midagi paljastamata. See avaldus oli väga oluline, aga meedia vaikis selle täielikult maha: „Me olime varem Süürias ja kaotasime kõik Bashari tõttu. Kuna rahvusvaheline kogukond meid ei aidanud, siis peame asjad ise korda ajama. Me oleme Euroopas, et leida üles režiimimeelsed inimesed ja ka ISISe liikmed, kes teesklevad põgenikke. Me oleme siin ja me teeme seda tööd.“

„Varjude jälil“ räägib suuresti kättemaksust, mis on kultuuriliselt ja religiooniti väga erineva tähendusega. Kuidas te Euroopa kristlasena käsitlesite araabia islami kättemaksuteemat?

Mulle pakkuski stsenaariumi kirjutamise ajal kõige rohkem huvi pikk kahtlusperiood. Minu jaoks on see film just kahtlusest. Tegelikult läks neil ühise otsuse tegemisega üheksa kuud aega, alles siis olid kõik nõus sama plaaniga. Miski pole välmes tugevam kui tegelaskuju, kellel on tugev dilemma. Häid valikuid pole, tuleb asuda kellegi poolele. Peale Hami paelus mind tõestisündinud lugu saksa neiust, kes oli abielus süürlasega, ja temal on kättemaksuks hoopis teine lahendus. Nii, et mul on kaks esinevat lähenemist, aga õhtumaa mehena on mul rohkem seost noore saksa naisega.

Mind ümbritses selle filmi tegemise igas järgus palju süürlasi. Alati konsulteerisin nendega, et ma ei lõpetaks prantsuse filmiga süürlastest, vaid,

vastupidi, paljude vaatenurkade kohtumispunktis.

Kas vahel võis aimata, et teie järele nuhitakse?

Vist mitte, aga aeg-ajalt oli märke, näiteks võtte ajal Strasbourgis tuldi minu juurde ja öeldi, et kaks kaskadööri on režiimiga seotud ja neist tuleks vabandada.

Te tegite seda?

Jaa, loomulikult. Reaalsus jõudis filmiga kohakuti. Alguses tahtsin peaossa Süüria näitlejat, valikut oli palju, aga kõik nad ütlesid mulle, et Bashar on praegu võimul ja kui ma filmis osalen, on mu perekond ohus. Seetõttu ei saanud seda rolli anda ühelegi Süüria näitlejale, aga väiksemates rollides on palju opositsiooni liikmeid.

Adam Bessa on öelnud, et pärast „Mosuli“² võtteid ahistas teda ISIS, häkkides sisse tema telefoni. Kas pidite tedagi veenma?

Selles on tõesti midagi erilist, kui nõutakse osalema nii kõmulises loos nagu „Varjude jälil“. Nüüd on nii mõndagi muutunud, sest mõne aja eest Bashar langes võimult, ja see on omakorda kiirendanud süüdlaste otsimise ja karistamise protsessi. Ütlesin Adamile, et temas on selle osa tarvis vajalikku pingestatust, aga meil tuleb palju tööd teha, sest mu eesmärk pole teha didaktilist filmi, mis edastab vaatajale palju informatsiooni, vaid panna tegelase olekus mängima iga pisiasi. Mängida mitte lihtsalt süürlast, vaid inimest, kes on olnud vanglas, kaotanud kõik, saanud sügava trauma. Kas või lihtsad käitumist korrigeerivad asjad, näiteks et istudes ei saa toetada vastu seljatuge, sest selg on piinamisest üleni armiline. Töötasime palju ta käitumisega.

Adam Bessa mainis ka, et teil oli tema tegelaskuju osas suuri lahkavamusi ja vaidlusi. Milles need seisnesid?

Põhiliselt vist selles, kuidas käitub nii traumaatilised sündmused läbi elanud inimene. Kui ollakse kaotanud naine ja tütar, istunud vangis, elanud üle pommitamise. Meie kõigi arvamus kattus selles, mis on filmi keskne idee ja elutunnetus. Adam tahtis käituda impulsiivselt, instinktiivselt, liikuda lähemale oma sihtmärgile, mina olin aga liiga palju aega veetnud trauma all kannatavate Süüria põgenikega ja mõistnud, et nad ei käitu nii. Neil võttis konkreetse sammu astumine väga kaua aega. Me arutasimegi põhiliselt seda, kui vastuvõtlikult peaks tema tegelane reageerima tegudega.

Jõudsimme lahenduseni kusagil keskel. Mulle mõjuvad pingelisemana stseenid, kus vaataja peab ootama ja kartma, mis juhtub. Ühest märulistseenist teise liikumine pakub küll meelelahutust ja vaataja ei igavle, aga lõpuks see kogemus lahtub. Ma ei tahtnud kiirelt liikuda, vaid anda ruumi mõtlemisele ja kartmisele. Ja kui vastased lõpuks kohtuvad, polegi mul vaja midagi erilist teha, sest vaataja ise on oma fantaasias juba laadinud selle stseeni pingega.

Jaa, nende kohtumisstseen on üks pingelisemaid omataolisi üldse. Vestlus, aga ka ülekuulamine, kus siis jälle pooled vahetuvad.

Ma tahtsin, et kumbki ei esineks sõna sõna vastu oma seisukohtadega. Nende jutt on kerge, nii võiksid rääkida ka kaks tavalist omavahel kohtunud inimest. Palusin neil palju töötada vaikuse, pilkude, žestidega, aga põhilise kaalu sellele stseenile annab vaataja enda ettekujutus. Stseen kestab 12 minutit, selleks ajaks oleme olnud koos Hamidiga juba tund aega ja me loeme selgelt tema emotsioone, mida polegi vaja stseenis võimendada. Ma vihkan kõige rohkem selliseid arhetüüpe nagu kurjuse kehastus või valge päästja. Ma ei usu sellesse, sest arvan, et inimesed on kompleksed. Ja usun, et ka siin on Hamid ja tema võimalik piinaja Harfaz üksteise peegeldused. Nad on lahkunud oma maalt, olles teinud täiesti erinevad valikud, mis on seadnud nad kujutletava rindejoone eri pooltele. Ja piinaja ei pruugi olla mingi tugev armiga hiiglane, vaid lihtsalt tavaline noor ja haritud keskklassi Süüria kutt. Kurjusel võib tänapäeval olla täiesti teistsugune nägu, kui ette kujutatakse.

Kas on filme, mis olid mõjutajaks?

Üht suurt mõju pole. Kui kuulsin seda lugu, mõistsin, et see on spioonitriller. Ma ei tahtnud teha suurt efektfilmi, vaid midagi isiklikumat. Teadsin, et mulle on olulisem ekraanitagune ehk see, kuidas iga vaataja endale vaimus sündmustikust ettekujutuse konstrueerib. Mis aga mulle spioonifilmides meeldib, näiteks Coppola „Vestlused“³, on tegelase kinnisideelisus ja üksildus. Ja see kirjeldus sobib hästi ka eksiilis elavatele inimestele. Eksiilis olles ei saa tött rääkida – tuleb valetada oma maa ja päritolu kohta just nagu spioon. Kunagi ei saa väljendada oma tegelikke mõtteid, sest ial ei tea, kes kuulajatest töötab režiimi heaks.

1 „Les Fantômes“, Jonathan Millet, 2024.

2 „Mosul“, Matthew Michael Carnahan, 2019.

3 „The Conversation“, Francis Ford Coppola, 1974.